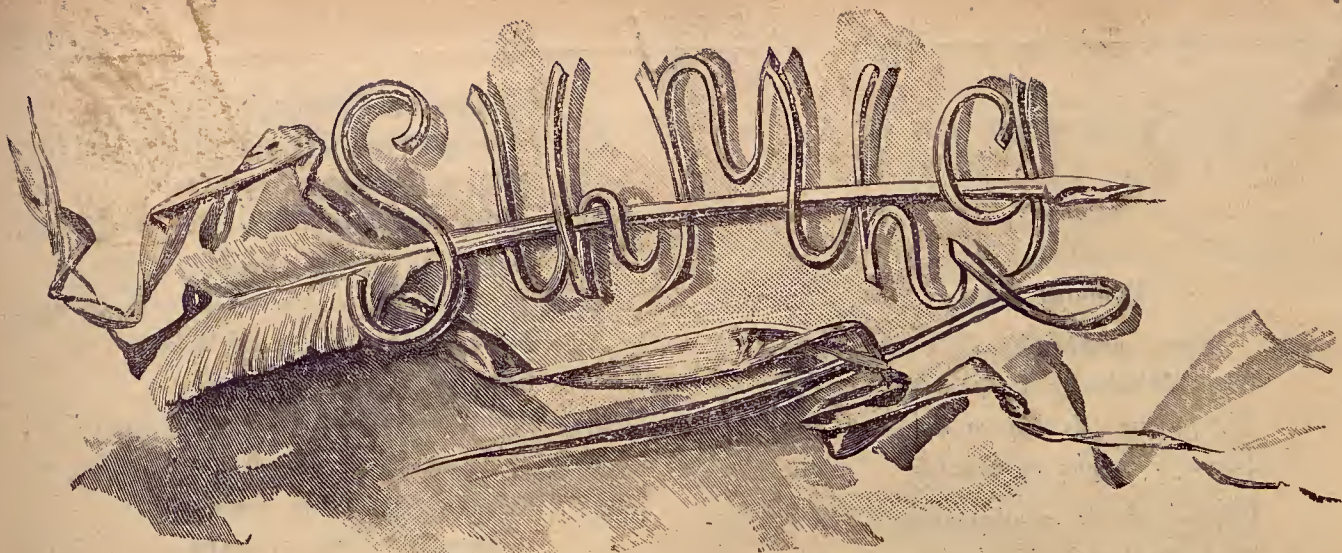

Աղբիւրի յաւելում

ԼՈՅԱ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԵԱՐԱՔՐ ԴԻ ԱՆԳԱՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐՆ

№ 24 ԿԻՐԱԿԻ 29 յունիսի

ուրերորդ տարի 1897

ԳԷՂՈՐԳԵԱՆ ԲԱՐԱԺԱՅՈՒԸ. սրա վրայ է շինւած (891 թ.) յունական (այժմ՝ ռուսական)
Գէորգեան վանքը (Սեւաստոպոլի մօտ):

Ս Ա Ք Ա *)

Պոեմա

VII

Սաճոյի երգը

Ազատ զեփիւռն օդն է ճեղքում,
Մեղմ հեծեծանք է հանում.
Օ՛, քընար իմ, սիրոյս մեղքում
Հառաչն է քեզ սընանում:
Երկնակամարն աստեղազարդ՝
Գեղեցկութեամբ իր վըսեմ՝
Գիտէ՞ արդեօք երկտասարդ
Հասակիս բախտը նըսեմ:
Լայն ծովի և խոր երկնքի
Տարածութեան մէջ անհուն
Լոկ նուրբ գծերն սիրած գէմքի
Տեսնում եմ գէմն կեանքիս շէմքի
Իբրեւ երազ մի սահուն:
Պէտպիսագոյն, նաշխուն ամպեր,
Որ վազում էք այգպէս ազատ ու անհամբեր,
Ո՛հ, սպասեցէք. սիրտըս այրւած
Մեղմեցէք ձեր արցունքով:
Քանգըր զեփիւռ, շուտ մի անցիր. սիրտըս վառւած
Օրօրիւ և նուրբ խունկով՝
Եթերքիցը հաւաքած՝
Օ, բեր յաւերժ քուն իմ հոգուն մորմոքած:
Ծառերի խոր թաւում
Տերեւներն քաղցըր խօսք շըշնջում են կամաց,
Որ ինձ լոկ երազումն է դրաւում:
Երկինքըն իմ գիմաց
Պչրանքով իր երեսն է դիտում սկայ ծովում,
Որ կեանքիս մութ բովում
Միակ էր ինձ ընկեր և լալիս էր ինձ հետ
Յօդերով ծրփերի իր վէտ-վէտ:
Երկնքի տակ միայն դալարն է ժպտում,
Ուր թիթեռն է թռչկոտում
Եւ արտուտիկն առւի մօտ
Իր նըլազն է հնչեցնում վաղ առաւօտ:
Մինչդեռ ցաւը, որ միշտ իմ մէջն է կոծում,
Աւաղ, հէք սիրտս է խոցում,
Եւ գիշերւան խաւարում
Ինձ Պլուտոնի ոգիներն են չարչարում:
Ա՛հ, կըթողնեմ այս աշխարհը
Ամենադեղ հասակում...

*) Տես Տարագ № 23.

Անհաւասար է նըթարը
Եւ Արամազդ յաղթութեամբ չէ պըսակում,
Երբ կայ իմ մէջ անշէջ հուր
Սիրել ան, ինչ պիտ ինձ կորցնէ յաւիտեան,
Ինչ օրօրոցն էր երազիս քաղցրութեան
Եւ ինչ դառնայ պիտ ինձ համար մահի դուռ:
Սաֆն, Սաֆն, դու դողում ես...
Բայց երբ էլ չես լինելու,
Երբ կըթողնես երկիրն, ուր այժմ սողում ես,
Մի սիրտ էլ չէ ճարելու,
Որ քո սրտից լինէր դատած:
Եւ դու իբր աստղ զիսաւոր
Յայտնելով ու վալչելով, դու աղատւած
Քո կեղևից՝ կանցնես Լէթան ահաւոր:
Սիրոյ ցանցըն օրհասական
Քեզ բանտարկեց վանդակում...
Թըռիւր եթերքն անհասական,
Ուր էլֆերն են բընակում,
Թռչուն, սիրտ իմ... Վառ դարնան
Ծաղկանց անձրեն քեզ համար չէ շաղ տըւում...
Թըռիւր եթերին, ահ, չըքացիր յաւիտեան...
Վերջին կոծով իմ քընարն է փըշըւում...
Ո՛վ աստածներ, տըւէք հոգիս,
Որ յափշտակել էք ինձնից.
Տըւէք աւիւնս, այգ սպեղանին խոր վէրքիս.
Եւ կամ թէ չէ Արամազդի ահալից
Հանթն ու ամպրոպ թող դարնընս իմ կըծքիս:
Ա՛հ, պատառւում է նա՛ կուրծքըս թունալից...
Փրկեցէք ինձ իմ կեանքից,
Տըւէք ինձ մահ սիրոյս անմիտ սկատրանքից...

VIII

Ս ա Ք ո

Օ, թող դու ինձ, ով քարասիրտ...
Ինչո՞ւ ժամին այս խաղաղ,
Երբ հանգիստ է առնում իմ սիրտ,
Յայտնըեցար դու՛ միշտ պաղ:
Ինչո՞ւ եկար ինձ տանջելու,
Քանի որ չես ինձ սիրելու:
Դու տեսնում ես, որ արցունքում
Ես խեղդում եմ: Անըզգայ,
Եթէ իրանց դառն անէծքում
Աստածներըն անխընայ
Գատապարտել են քեզ ընդ միշտ
Լինել պաղ ու անտարբեր,
Ի՛նձ, թըշառւիս, ի՛նձ, որ նաժիշտ
Նըրանք ընտրեցին՝ ոսկեհեր
Ապօլոնի, սիրոյս համար

Դէպ քեզ, Փաօն, նրանք պատիժ
Սահմանեցին մէկ ուրիշ,
Պատիժ անգութ ու վատթար.
Պատիժ քեզ սլաղ տեսնելու,
Պատիժ յաւերժ տանջելու,
Պատիժ յաւերժ սիրելու:

Փ ա օ ն

Մի անիծիր, Սաֆոն չքնաղ,
Մէկ էակի, որի վրայ
Բարկութիւնը մըրրկաշաղ
Արամազդի արդէն կայ:
Այս երկնքի կապուտակը,
Որտեղից քեզ է գալիս
Երազներիդ ոսկէ շարքը,
Քեզ փայփայում ու լալիս.
Այս փերիդէ ծովի դաշտը,
Որ շնչում է կենդանի,
Որի ալեաց հրպարտ վաշտը
Քեզ այնքան է ընտանի,
Որ լուռ ժամին գիշերալին,
Գուրգուրելով իր եղբին,
Զունչն է դստում՝ աստաճալին
Լըսելու քո քընարին.
Այս անկիւնը ճոխ բընութեան,
Որտեղ լի է անուշաբուր
Հոտանքն ծաղկած գեղեցկութեան,
Ուր ամենն է հեղաճամբուր,
Երջանիկ ու կուտական—
Զրջանակում մոգական
Ու կախարդիչ այս բընութեան
Թագուհի ես, նրա հոգին:
Երբ քաղաքի խուռն բաղմութեան
Մէջ և գիտնի յատակին
Քարշ են տալիս սիրոյ զգացման
Մեծ ծարաւը, որին կից
Նողկանքն է միշտ յարակից,—
Անտեղ սիրտն է ողորմելի
Եւ միտքը ցած քան որդը,
Անտեղ անխիղճ է, պժգալի
Սէրը—կեանքի խորհուրդը:
Բայց այս վայրում կախարդական,
Ամայութեան մէջ դիւթական,
Մենութեան մէջ խորհրդաւոր,
Երբ—հիացած բընութեան
Յաւերժական ու բախտաւոր
Սիրով—սիրողն լիութեան
Մէջ սիրածին չէ կարենում

Իր բախտն ասել, ոչ շնչել,
Եւ աչքերում նըրա տեսնում
Տիեզերքը, և հնչել
Մի խօսք անգամ չէ յանդնում,
Ծունկն էլ դողում է, խոնարհում,—
Անժամ, Սաֆոն, օվկէանը
Փոթորկալիւր ու յուզած
Սիրոյ, անյագ արբեցմանը
Եւ նրա հուրը բորբոքած՝
Ոչինչ են հէնց միայն մի շիթ
Արցունքի դէմ, որ կամաց
Կրկաթէ ցած քո դիմաց,
Իբրեւ սիրոյ միակ օժիտ,
Իբրեւ լոկ տուրք քո կամաց:

Ս ա ճ ո

Այդ ինչ լեզու տարօրինակ,
Օ՜ Փաօն, քո շրթներում...
Որքան քաղցրը ու սիրունակ
Հնչում են նրանք իմ սրտում:
Երանք է սա, թէ իրական.
Զառանցանք է խաբուսիկ.
Միթէ նրա ձայնն է սիրական,
Որ խօսում է ինձ յուշիկ...
Իսկ եթէ ես նորից զարթնեմ
Այդ երազից դիւթական...
Օ, կրկնիր ինձ, կրկնիր խնդրեմ
Այդ խօսքերը. տրտմական
Սիրտըս յոյսի մի կայծ ըզգայ,
Աղօտ նըշույլ սէրի,
Իր աստղի պէս վառ շողշողայ,
Ես նրան պաշտող ու գերի:
Սարսափելի ինձ կրկնի
Այդ բարձունքից սիրավայել
Յանկարծ ընկնել և ամալի
Վըհի խորըն ահով նայել...
Սակայն սէր է քո ասածը.
Աստաճներն, անհ, զըթացին
Արդեօք ինձ, թէ իմ լսածը
Վերջին միւսմի է քըմածին,
Վերջին մնաս ջարեւ կեանքին,
Վերջին հարւածը քեզնից,
Անդուալ յորձանքն իմ տանջանքին,
Վերջին նըզովքը բախտից:
Օ՜ գեղեցիկ ես այս ժամին
Դու իբրեւ նոր Ապոլոն՝
Պայծառ դէմքով՝ փայլ արեւին,
Հրալի խօսքը քո շրթներին,

Դանտե և Բեաթրիչե.

Մ. Մենեանի նկարից.

Խոր հայեացքովը, Փաօն:
Ասան, արդեօք խորհուրդ նրան,
Իր նախանձից զրդրած,
Չէ՞ դրոշմել ճակտիդ վրան
Արուեսակը բարկացած:
Ասան, դա չէ՞ գայթակղութիւն՝
Զինւած մի նոր զօրութեամբ,
Դա չէ՞ մի նոր խաբէութիւն
Այն զիցուհու չարութեամբ
Լարւած իմ դէմ... Դու լուռ ես...
Դու զոգնում ես... տրխմը ես...
Զրկութեամբ ես... գուցէ գործիք՝
Ինքդ անդիտակ՝ դարձել ես նրան...
Օ՛ր Արուեսակ, այնքան կեղծիք
Որ կայ քո մէջ, զ՝ վառարան
Սիրոյ անյագ ու յանցապարտ,
Գեղեցկութեան, որ մեղապարտ
Մի գոհ դարձրիւ ինձ քո քնքին,
Ատում եմ քեզ...

Փ ա օ ն

Մի կշտամբեր

Աստածուհուն՝ մարդկային
Քո թուլութեան համար: Գիտցիր,
Աղբիւրը քո սիրային
Տանջանքներիդ՝ բռնութեան
Եւ քո մէջ է միմիայն:
Դու եսթակայ ես յարատեւ
Յաւերթական օրէնքին.
Դու տանջւում ես, որովհետեւ
Դու սիրում ես կաթողին,
Եւ սիրում ես որպէս կեանքի,
Նոյնպէս մահի էլ համար.
Ճաշակած է լի բերկրանքի
Աղբիւրը պարզ, անբոսառ
Նա, ով սիրոյդ է մեռնում.
Մինչ յաւիտեան է թրշառ
Ով առանց այն է ապրում:

Ս ա ճ ո

Անդ, դարձաւ էլ թունաւոր
Ամենալաւ բոսկէն կեանքիս,
Եւ ես զգում եմ, մէկ ահաւոր
Հարւած հասաւ յամառ կամքիս:
Ճակատիս զիրն անազորոյն
Իր խտութեամբ ու ծաղրով
Փշրեց երազն իմ ջերմ սիրոյն:
Աստածները խաղերով

Ու վէճերով իրանց հըզօր՝
Արարածիս թոյլ ու անզօր
Մատնում են մի վաղաժամ
Դառն կորստի...

Փ ա օ ն

Օ, անժամ,

Երբ Արամազդն ու աստուծոն
Իրանց անմահ բարութեամբ
Իրանց յատուկ ըզգացումներ,
Զգացումն սիրոյ՝ վեհութեամբ
Ինչպէս սլարգէ տրւին մարդկանց
Եւ հաւասար դարձրին նրանց
Նոյն իրանց հետ՝ զթութեամբ.
Երբ այդ զգացման հետ միասին
Նրանք զինեցին մարդերին
Սուր նետովը գոռ Արէսին
Եւ մտքովը հըզօրին.
Եւ նրանց տրւին ողջ բռնութեան
Եւ աշխարհի կայսրութիւն,
Դարձրին տէր մի գոյութեան
Ինքնուրոյն, և զօրութիւն
Ստացաւ մարդն ու մեծութիւն—
Այն օրւանից, այդ ըսկից
Ամեն կեանքի ու գոյութեան,
Մարդն է իրան լոկ ուղեկից,
Եւ ուղեցոյց, և՛ կարեկից,
Թէ՛ յանցանքում, թէ՛ խնդութեան,
Թէ՛ զգացման մէջ, թէ՛ մտքում
Իր կեանքի ողջ ընթացքում:
Եւ այն խուռն բաղմութիւնը
Հէլլադայի կոյսերի,
Խումբը սիրոյ, յոյսերի,
Երիտասարդ, ծերութիւնը,
Ամբողջ կեանքը, նրա պայմաններ,
Որ միշտ քեզ են շրջապատել,
Տրւել կեանքիդ քո սահմաններ,
Քեզ կրթել են, սիրել, ատել,
Կաղապարել քո սիրտն, հոգին, —
Հանապազօր այդ ազդու
Խառնիճաղանձը կենսադին
Քեզ դարձրել է՝ ինչ ես դու:—
Պատրաստ տրւել անսահման,
Կերպով քաղցր ըզգացման,
Լինել բուռն ու խիստ սիրող,
Մինչ ինձ տրւել այլ պայման—
Սիրոյդ բերող եմ միայն
Արտասուքի շիթ ալրող

Օ՛, մի լար դու, ինձ մի ատիր,
 Կեանքից դու մի յուսահատիր...
 Սիրող-թոյնն ես ճաշակում,
 Օ, ինչու չես դուշակում
 Անտրութեան իմ տանջանք,
 Օրհասական այդ պատիժ,
 Կեանքիս ըսպին ցաւանիշ,
 Որից չըկայ ինձ տենջանք:
 Օ մի ատիր, մի հարւածիր
 Հովանաւոր ինձ դիցուհուն,
 Որ նախանձեց բուռն ու անհուն
 Ըզգացմանը: Ա՛հ, իմացիր,
 Աստածներն էլ նոյնպէս ունեն
 Թուլութիւնները մարդկանց.
 Բընութիւնը նոյնն է արդէն
 Թէ մեզ համար, թէ նրանց:

Ա. Լ.

(Կրօնական)

Թ Է Ո Ւ Ո Ր Ա

Պատմական վեպ Ի. Ֆիորենցիոսի

(Շարունակութիւն *)

XXXVII

ԿԱՅՍԵՐ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

Ընդունելութիւնից յետոյ, որից օգտուեցին ոչ բո-
 լորը, կայսրուհի Թէոդորան մտաւ իր մասնաւոր սե-
 նեակները, ուր այս անգամ սպասում էր նրա քոյր
 Կոմիտոնիան: Հօգր Թէոդորան իր քրոջը ամուս-
 նացրել էր մի հռչակաւ պատրիկի հետ, որ ապ-
 րում էր Կոստանդնուպոլսից դուրս և միմիայն եր-
 բմն զալիս էր ամուսնու հետ մայրաքաղաք իր
 օգոստափառ ազգականներին տեսնելու համար:
 Միւս քոյրն էլ լաւ տեղ էր մարդու տաւ, կայս-
 րուհու ուշադրութեան շնորհիւ: Կոմիտոնիան այս ան-
 գամ բերել էր հետը իր որդուն, տասն և ութ տարե-
 կան երիտասարդին, կայսրուհի քրոջը ներ-
 կայացնելու համար: Թէոդորան թէպէտ և չունէր
 մարդկային զգացմունքներ բաւիս ազնիւ նշանակու-
 թեամբ, բայց իր ընտանիքին բարեհաճութեամբ էր
 վերաբերում: Միւսնոյնը ներշնչել էր և իր ամուս-
 նուն՝ Յուստինիանին: Այդ տեսակէտից Թէոդորան
 կազմում էր մի տեսակ բացառութիւն իր նմաննե-
 րից: Նա չէր թեքում դէմքը նրանցից, որոնք նրա
 կեղտոտ անցեալի կենդանի վկան էին, ընդհակա-
 ուակը, օգնում էր և մարդ էր շինում նրանց: Երի-
 տասարդ Անաստազիոն, որ առաջին անգամ էր ներ-
 կայանում իր օգոստափառ մօրաքրոջը, շատ լաւ
 տպաւորութիւն թողեց նրա վրայ իր գեղեցիկ ար-
 տաքինով և կենդանի, արտայայտիչ դէմքով: Նա
 վճռեց հոգս տանել քրոջ որդու վիճակի մասին:

*) Տես Տարադ № 23.

Պէտք է ի նկատի ունենալ, որ Բելիզարիոսը և
 Անտոնինան ունէին մի աղջիկ Ֆիովանինա անունով:
 Աղջիկը դաստիարակւում էր ոչ թէ ծնողական տանը,
 այլ գիւղում: Օգտուելով մաքուր օդից, նա արագ
 զարգացաւ և տասնուհին տարեկան հասակում նա
 կարող էր համարել եթէ ոչ գեղեցիկուհի, զոնէ շատ
 լաւ: Թէոդորոյի յանկարծակի մահից յետոյ, ժենե-
 րալ Բելիզարիոսի կինը յանկարծ զգաց մայրական
 սիրոյ զգացմունքը և բերել տւեց իր աղջիկ Ֆիովա-
 նինային: Ժեներալ Բելիզարիոսը Աֆրիկայում և Իտա-
 լիայում պատերազմելու ժամանակ ահագին հարստու-
 թիւն էր ձեռք բերել: Մեղանից շատ առաջ,
 հնազոյն ժամանակներում, նա ճաշ երկիրների թա-
 լանելը ոչ միայն յանցանք, այլ ընդհակառակը,
 հերոսութիւն էր համարւում: Կայսրուհի Թէոդորան
 զիտէր ի հարկէ ժեներալ Բելիզարիոսի հարստու-
 թեան մասին, որի շնորհիւ չքնաղ Ֆիովանինան
 դառնում էր կայսրութեան մէջ հարուստ հարսնա-
 ցուներից մէկը: Թէոդորան մտածեց զլուս բերել իր
 քրոջ որդի Անաստազիոյի ամուսնութիւնը ժեներալ
 Բելիզարիոսի աղջկայ հետ:

Այն օրը, երբ Կոմիտոնիան ժամանեց իր որդու
 հետ, պալատի ընդունարանում հաւաքւել էին կայս-
 րուհու բոլոր մերձաւոր բարեկամները: Ժեներալ Բե-
 լիզարիոսը, Անտոնինան, նրանց աղջիկը, ինքը
 Յուստինիան կայսրը՝ ժէրմանո անունով եղբօրորդու
 հետ: Թէոդորայի կողքին նստած էր նրա քոյր Կո-
 միտոնիան և երիտասարդ Անաստազիոն, այնուհետև
 Անտոնինան, Բելիզարիոսը, նրանց աղջիկ Ֆիովանի-
 նան և ինչպէս նկատւում էր, ինքը կայսրը իր եղ-
 բօր որդու հետ: Այս ամբողջ անյայտ հասարակութեա-
 նը միացաւ քաղաքապետութեան կուսակալ Վետրոս
 Բարսամէն, Ֆիովանիի դի-Վապադոչչիոյի փոխանորդը:
 Դա միջահասակ մարդ էր, ոչ այնքան երիտասարդ,
 շատ տղեղ արտաքինով, որին բայց և այնպէս ըն-
 դունում էին Յուստինիան կայսրը և նրա ամուսին Թէո-
 դորան: Պետրոս Բարսամէն զիտէր բուականութիւն
 տալ իր օգոստափառ հրամանատարներին: Երբէք չէր
 մերժում քաղաքապետութեան կուսակալը, երբ կայսրը
 կամ կայսրուհին փող էին խնդրում: Ինչ միջոցներ
 էր գործ վնում դրա համար Պետրոս Բարսամէն,
 օրինաւոր թէ ապօրինի, դա ուրիշ հարց է, բայց
 բաւական է ասել, որ Պետրոս Բարսամէն Յուստի-
 նիան կայսեր և նրա ամուսին Թէոդորայի ամենա-
 սիրելի Փաւորիտներից մէկն էր: Մայրաքաղաքում
 լուր էր տարածւել, որ կայսրուհին սիրահարւած է
 Պետրոս Բարսամէնի վրայ:

Նորից անցնելով այն օրւայ նկարագրութեան,
 երբ հաւաքւել էր կայսրուհու անյայտ շրջանը, մենք
 պէտք է դարձնենք ընթերցողի ուշադրութիւնն այն
 հմուտ հնարքների վրայ, որ Թէոդորան գործ էր
 դնում իր քրոջ որդի Անաստազիոյի մօտեցնելու հա-
 մար հարուստ հարսնացու Ֆիովանինային: Ճաշի
 ժամանակ Թէոդորան նստացրեց Բելիզարիոսի աղջը-

կան և իր քրոջ որդուն միմեանց կողքին: Այնուհետև օգոստոսի ամիսը, որ նստած էր քիչ հեռու, շատ օգնում էր իր քրոջ որդու խօսակցութեանը երիտասարդ օրիորդի հետ: Անտոնինան, որի համար գաղտնիք չէր կայսրուհի թէոդորայի դիտաւորութիւնը, հեռուից նայում էր այս կոմեդիային: Փեներալի կինը իր մէջ չէր համակրում այս կապը: Երիտասարդ Անաստազիոյի միակ արժանաւորութիւնն նրանումն էր, որ հզօր թէոդորայի քրոջ որդին էր, բայց վերջինի մահից յետոյ, նա նորից համարելու էր սոսկ քաղաքացի: Այն ինչ ահազին հարստութիւնով Ջիովաննինայի համար կարելի էր այնպիսի փեսայու գտնել, որ վարելիս լինէր բարձր պաշտօններէից մէկը: Օրինակ՝ ինչու Ջիովաննինան չէր կարող ամուսնանալ ապագայ կայսեր հետ: Փեներալ Ֆելիզարիոսի հայրենիքին մատուցած ծառայութիւնները և նրա անթիւ հարստութիւնը կատարեալ իրաւունք էին տալիս Ջիովաննինային յուսալ այդպիսի փառաւոր ապագայի մասին, մտածում էր Անտոնինան: Առջից յետոյ, երբ հասարակութիւնը ցրեց զանազան սենեակներում և պալատի այգում, թէոդորան, որ Անտոնինայի հետ պատշգամբում կանգնած էր, ցոյց տալով զբօսնող Անաստազիոյի և Ջիովաննինայի վրայ, ասաց.

— Որքան գեղեցիկ զոյգ է, այնպէս չէ:

Թէոդորան սպասում էր, որ իր ընկերուհին կատարելապէս կը համաձայնի, որ նրա աղջիկը և Անաստազիոն իրօք գեղեցիկ զոյգ են կազմում, բայց այս բոլորի փոխարէն Անտոնինան կատարեալ անտարբերութեամբ վերաբերեց, մի ինչ որ անհասկանալի կերպով մըթմըթալով: Թէոդորան ի հարկէ մի ակընթարթում հասկացաւ, որ Անտոնինան չի ցանկանում տալ իր աղջիկը Անաստազիոյին:

Թէոդորայի բնաւորութիւնը, ինչպէս ձեզ յայտնի է, աչքի էր ընկնում նրանով, որ ամեն տեսակ արդելքներ նրան շփոթում էին և ստիպում աւելի եռանդով գործելու: Առաջ թէոդորան զրեթէ սառն էր վերաբերում իր քրոջ որդու ամուսնութեանը փեներալ Ֆելիզարիոսի աղջկայ հետ, իսկ աժմ երբ նա նկատեց ակնյայտնի ընդդիմադրութիւն Անտոնինայի կողմից, կայսրուհին իր մէջ երգեց անպատճառ ամուսնացնել Անաստազիոյին Ջիովաննինայի հետ:

Այդում զբօսնում էր մի ուրիշ զոյգ, որ ինչպէս երևում էր, միմեանց շատ քնքոյշ էին վերաբերում: Նրանք էին Յուստինան, փէրմանոյի աղջիկը և երիտասարդ պատրիկ Սատուրնինոն: Թէոդորան նայում էր երկու երիտասարդներին կիտած յօնքերով: Կայսրուհին արդէն վաղուց վճռել էր ամուսնացնել Սատուրնինոյին իր նախկին ընկերուհի Մակեդոնիայի աղջկայ հետ: Յանկանալով ընդհատել երկու սիրահարւածների խօսակցութիւնը, թէոդորան կանչեց իր մօտ Սատուրնինոյին: Երիտասարդ պարոնը ի հարկէ շտապեց դալ կայսրուհու հրաւիրանօք: Թէոդորան ասաց.

— Սատուրնինո, մենք մտածում ենք քեզ ամուսնացնելու:

Երիտասարդը, կարծելով որ խօսքը Յուստինայի մասին է, որի վրայ նա սիրահարւած էր, պատասխանեց.

— Ես շատ բախտաւոր կը լինեմ, եթէ ամուսնանամ ձերդ մեծութեան սուրբ ձեռքով:

— Այո, մենք ձեզ համար գեղեցիկ աղջիկ ենք պատրաստել:

— Ինչ մնում է շնորհակալութիւն յայտնել ձեզ, թագուհի, ձեր ինչ ցոյց տաւ որորմածութեան համար, — շարունակեց երիտասարդը:

— Այդ հարանցուն, — ասաց կայսրուհին, — Մակեդոնիայի աղջիկն է:

Եթէ որոտում բարձրանար Սատուրնինոյի գլխին, նա այնքան չէր դարմանայ, որքան դարմացրին նրան թէոդորայի խօսքերը: Յուստինայի վրայ սաստիկ սիրահարւած, նա երեւակայել անգամ չէր կարող, որ կայսրուհին կարող է ամուսնացնել նրան յայտնի կուրտիզան կնոջ աղջկայ հետ: Եթէ որ և է մի օտար համարձակէր այդ տեսակ առաջարկութիւն տնել, նա, մի րոպէ անգամ չըմտածելով, անբաւականութեամբ կըմերթէր, բայց թէոդորայի հետ այդպէս վարել անկարելի էր: Վայ նրան, ով համարձակում էր հակառակել հզօր կայսրուհու ցանկութեանը: Երիտասարդը այդ շատ լաւ գիտէր, ուստի լուռ կախեց գլուխը:

Թէոդորան հասկացաւ, որ Իրէնայի հետ ամուսնացնելը դժբախտութիւն կը լինէր երիտասարդ սիրահարւածի համար, բայց այդ սաստկացրեց նրա դիտաւորութիւնը: Նա վճռեց, որ կուրտիզան կնոջ աղջիկը, ինչպէս կուգէ լինի, պատրիկ Սատուրնինոյի կինը դառնայ: Նայելով երիտասարդի վրայ, կայսրուհին արտասանեց.

— Չըմուսնաս, Սատուրնինո, այս ամուսնութիւնը պէտք է կայանայ, որովհետեւ ես այնպէս եմ կամենում:

(Կրօնաւանդակ)

Ե Ս Ե Ր Գ Ե Յ Ի...

Առն գիշերին երգ երգեցի
Մըսիս խոբէն վրեսալից,
Իմ դառն երգին ականջ դնել՝
Մէկն՝ էլ չուզեց աստերից.
Ես կրկնեցի երգս սխալու
Երբ մեղմ լուսինն ինձ նայեց,
Սակայն նա էլ, սիրք փակած,
Ամպերի քակ ծածկընց:
Ես գրնացի երգս երգելու
Մարգագետնի բոյսերին,
Բոյս ու ծաղկունք շուրջս բոլրած
Ականջ դրին իմ երգին:
Բայց եւ նրանք՝ չհեռացին
Երգիս վիշք իմ սրտէս,
Անհոն էին նրանք էլ,
Անհոն էին երգիս պէս...

ՊԵՏ. ՄՈՃՈՌԵԱՆՅ

Մասենախօսական

ԱԶԳԱՅԻՆ ԶՆՆԻՍ. Երկրորդ արի-
Ֆ. գիրք. ճրատարակութիւն պ. Ե. Լա-
յախանցի. Թիֆլիս. 1897.

Մի նոր և խոշոր հատորով հարըս-
տացաւ մեր աղքատիկ գրականութիւ-
նը շնորհիւ պ. Ե. Լ.-ի եռանդուն
աշխատանքի: Մի հասարակութեան
համար, ինչպէս հայկականն է, որ իր
պատմական պարզացման շնորհիւ հա-
սած է մի աշխարհի մոմենտի, ուր
ամեն օր ամեն հայ գէպի առաջ է
մղուում և կերպարանափոխում է նրա
դարերի ընթացքում ձուլւած հասար-
ակական ձևերը, չեղաշրջում է
նրա հոգեկան և տնտեսական աշխար-
քը—մի աշխարհի հասարակութեան
մէջ կրկնում ենք, պ. Ե. Լ. ձեռնար-
կութիւնը մեծ և կրկնակի նշանակու-
թիւն ունի. նախ անցեալի վերաբեր-
մամբ նա պարտական է արձանադրել
այն բոլորը, ինչ որ ժողովրդի նիստ
ու կացին է վերաբերում և ինչ որ
քայքայման և կորստի է ենթարկուում,
ազատելով այդ փշրանքները ժամանակի
ամեն ինչ անհետացնող անգեղութիւ-
նից: Այդ տեսակէտից մենք ուրախ
ենք խոստովանել, որ պ. Ե. Լ. և իր
յարգելի աշխատակիցները ամենայն
բարեխղճութեամբ կատարում են իրանց
դերը: Ա և Բ համարների մէջ զրւած
ձառախփի և Վարանդայի ազգագրա-
կան պատկերները ցոյց են տալիս, թէ
որքան լաւ են ըմբռնել պ. հեղինակ-
ներն իրանց դործը: Մեր աչքի առաջ
անցնում են այդ գաւառների բնակիչ-
ների թէ բնակրական և թէ հասարա-
կական կեանքը իր ուրախ և թէ
փառք վայրկեաններով, աշխատանքը
իր բազմատեսակ ձևերով, հաւատքը,
սնապաշտութիւնները, օրհնանքները
և թէ անէծքները. ոչինչ չէ մոռաց-
ւած, բոլորը ուշադրութեամբ և համ-
բերութեամբ արձանադրւած է: Աշխա-
տութեան այդ մասում եթէ կան պա-
կասութիւններ, նրանք աւելի մաս-
նագիտական (տեխնիկական) են քան
թէ տեսական:

Ազգ. հանդէսի երկրորդ նպատակը
պէտք է լինի այն բոլոր փոփոխու-
թիւնների արձանադրութիւնը, որ
գոյութեան կուրծի նոր պայմանները
մտցնում են այդ նահապետական

կեանքի քայքայւած պայմանների մէջ:
Որ քայքայումը տեղի ունի—գրա դէմ
ոչ ոք չէ խօսում: Ասական չափ փո-
փոխութիւնների ուսումնասիրութեան
անհրաժեշտութեան մասին, նոյնպէս
չէ կարելի: 2^է որ ներկայումս տեղի
ունեցող այդ փոփոխութիւնների
գիտնական ուսումնասիրութիւնը մի-
այն կարող է մեզ ցոյց տալ, թէ ինչ ուղ-
ղութիւն է ստանում մեր հասարա-
կական կեանքը: Ազգագրական այդ
նոր նիւթերը միայն կարող են ղեկա-
վարել, իմաստալից և նպատակաշար-
մար դարձնել հասարակական մի որ և
է դործունէութիւն: Ապրելով մի փո-
փոխական շրջանում, մեր գիտակցական
դործունէութիւնը կարող է հեշտու-
թեամբ շատ չարիքների առաջն առնել,
քանի որ մենք գործ կունենանք առ
այժմ միայն հասարակական ձգտում-
ների հետ, իսկ ապագային երբ այդ
ձգտումները մեր հասարակական կեան-
քի մշտական և բնաւորիչ դժեր կը-
դառնան՝ այն ժամանակ կուրծ աւելի
ծանր կըլինի և ուղղելը շատ դժւար,
եթէ չստենք անկարելի. ամեն հասար-
ակութիւն թէ ծերուկ է և թէ
մանուկ. նրան ուսումնասիրողը պէտք
է թէ կենդանի և թէ հոգեկան ման-
կավարժի դերը կատարէ:

Այժմ մենք մեզ թույլ ենք տալիս
նկատել, որ պ. Ե. Լ.-ի Ազգ. հանդէսը
իր երկրորդ դերը անհամեմատ թույլ
է կատարում: Վերելի չլուծւած կասեցո-
րիայի նիւթերը կիսատ պուտ, պատա-
հաբար ցրւած են զանազան գլուխնե-
րում, և ոչ մէկ տեղ մի ամփոփ սյուտ-
կեր այդ տեսակէտից մենք չենք
գտնում մեր առաջ դրած հատորների
մէջ: Մենք հետաքրքրութեամբ բա-
ցինք Վարանդայի վերաբերելու ստա-
տիստիկական նիւթերի զլուխը, ուր
ամենայն իրաւունքով կարող էինք
փնտռել մեզ հետաքրքրող նիւթեր:
Նիւթեր թէ կան, բայց որքան թե-
րութիւններով: Խօսում է տնտեսա-
կան կեանքի մասին, բայց ոչ մի ա-
ղիւսակ մեզ դադարաւ չէ տալիս ազ-
գայնականութեան տնտեսական դասա-
ւորութեան մասին. ոչ երկրագործու-
թեան, ոչ վաճառականութեան և ոչ
էլ արւեստների վերջին տարիների
ընթացքում համեմատական զարգաց-
ման մասին տեղեկութիւն չէք դառնի
այդ գլուխներում: Գիւղերից և քա-
ղաքներից դէպի առւտրական կենդ-

րոնները տեղի ունեցած դադարականու-
թեան մասին—որը արմատականապէս
կերպարանափոխում է մեր նահապե-
տական կեանքը—ոչ մի ստատիստի-
կական տեղեկութիւն: Մենք գիտենք
որ մեր ցոյց տուած պակասութիւնները
լրացնելը հեշտ չէ. և հէնց այդ պատ-
ճառով մասնաւորապէս դարձնում ենք
հրատարակչի լուրջ ուշադրութիւն
այդ աչքի ընկնող, ամենախոշոր պա-
կասութիւնների վրայ:

Ազգայնականութեան ամբողջութեան
մասին խօսելիս մոռացւած է դասաւորել
նրան տարիների համաձայն. մեզ հա-
մար անցաւ է մնում թէ հրն է երե-
խաների, չափահասների և ծերերի քա-
նակական շարաբերութիւնը: Այդ աղիւ-
սակի վրայ հիմնւելով՝ կարելի էր նոյն-
պէս—ամուսնական հարցին նւիրւած
զլուխում—մատնացոյց անել երկու սե-
ռին պատկանող ամուսնութեան ըն-
դունակների թիւը, որ համեմատելով
ամուսնացողների թիւի հետ, մենք
կարող կըլինէինք որոշ դադարաւ կազ-
մել ազգագրական ամենահետաքրքիր
մի հարցի մասին:

Չունենալով ազգայնականութեան տա-
րիքների դասաւորւած աղիւսակը, հե-
ղինակը մեզ չէ տալիս մեռնողների վե-
րաբերմամբ նոյնանման դասաւորու-
թիւնը: Մեզ անցաւ է մնում թէ
նորածինների որ տոկոսը հր տարի-
քում է մեռնում. մինչդեռ դա
մեծ նշանակութիւն ունի առողջապա-
հական տեսակէտից:

Առանց մտնելու մանրամասնու-
թիւնների մէջ, մենք այսքանը բա-
ւական ենք համարում իբրեւ ասպա-
ցոյց մեր ասածին, թէ հասարակական
կեանքի նոր տարրեր մնում են ա-
ռանց ուսումնասիրութեան: Միւս
կողմից ծանօթ լինելով պ. Ե. Լ. ե-
ռանդի և գէպի իր ընտրած առար-
կան ունեցած սիրոյն՝ մենք հաւա-
տացած ենք, որ նա ուրախութեամբ
կ'ընդունի մեր բարեկամական ցուց-
մունքները, որոնք թելադրւած են
այն անկեղծ համակրանքով, որ մեզ
ներշնչում են Ազգ. հանդիսի երկու
խոշոր հատորները:

Մի երկու խօսք էլ թարգմանու-
թիւնների մասին: Նրանց ընտրու-
թիւնն առաջիմ անցաւ է. ճշմարիտ
է, Չ. Ատուրնոյն հեղինակաւոր գիտ-
նական է, բայց նրա այն աշխատու-
թիւնը, որից քաղւած է Ամուսնական

զարգացումը՝ հին զրաճք է (նոյն ինքը Ջ. Լետոլոնոն աւելի նոր աշխատութիւն ունի այդ նիւթի վերաբերմամբ)։ Միւսնոյն կարելի է ասել Կանէստրինի Մարդաբանութեան վերաբերմամբ։ Մի բան մեզ զարմացնում է. Ռուսիայի և մանաւանդ արտասահմանի հայ ուսանողները, որոնք գտնւում են գիտութիւնների աղբիւրի մօտ և ամենայն հեշտութեամբ կարող էին հետեւել եւրոպական ազգագրական և հասարակագիտական գրականութեան—զրանում են իրանց աշխատակցութիւնը պ. Ե. Լ.-ին։ Մինչդեռ նրանք կարող էին աւելի նոր և ժամանակակից աշխատութիւններ թարգմանել և տալ հասարակութեանն աւելի ճոխ մատենալստական նիւթեր, քան պ. Եանժուլի կցկոտը, շատ անգամ սխալ նկատողութիւնները, որոնց ստիպւած է եղել դիմել պ. Ե. Լ.։ Ինչ որ չի կարելի պահանջել Զուշիի պէս մի անկրէն ընկած աշխատողից, մենք իրաւունք ունենք պահանջել Եւրոպայի ուսանողութիւնից։

Պ ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

Մինիստրութիւնը Պետերբուրգից հաղորդել է Կովկասեան կրթական կառավարչութեան, որ Կովկասում զբաղւած գիւղական դպրոցներ հիմնելու եւ նրանց ծախքերը այսուհետեւ պիտի հոգացնեն մեր գիւղական հասարակական—գէմսկի կոչւած գումարներից։ Մինիստրութիւնը կարգադրել է. ա) Այդ գումարներից՝ սկսած 1898 թւից՝ տալ տարեկան 19,500 ռ. 21 գիւղական տարեկան դպրոցներ պահելու Քուբայիսի, Բագլի, Երեւանի, Գանձակի նահանգներում եւ Ղարսի ու Զաֆարալի շրջաններում. բ.) նոյն աղբիւրներից միանգամ տալ այժմեանից 51,000 ռ. յիշեալ տեղերում 38 գիւղական շինութիւններ կառուցելու, իսկ միւս մասը ապագայում եւ գ.) 1,950 ռ. էլ տալ Գանձակի եւ Երեւանի նահանգների դպրոցների ծառաների վարձի եւ վառելիքի համար։ Բացի սրանից մեզական ծախսերի համար այն բոլոր գումարները, որոնցով պիտի պահւին այդ դպրոցները, սկսած յունւարի 1-ից 1898 թւի, պիտի մուծւին մինիստրութեան գանձարանը կանոնաւորապէս բաժանելու համար։

— Լուսաւորութեան նախարարութեան մեջ հարց է բարձրացւած, որ այսուհետեւ տարեկան եւ միջնակարգ դպրոցներում պարապմունքները և քննութիւնները վերջանան մայիսի 1-ին եւ ուսումը սկսւի սեպտեմբերի 1-ին։

Հասարակական շէնամարաններ

Մի քանի տարիներ առաջ Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկել էր Թիֆլիսի նահանգի հասարակութիւններին հիմնելու հասարակական շէնամարաններ, որպէսզի հնձի անշաղոգ տարիներին մասնակցող գիւղացիները օգտւէին նրանից մի յայտնի տոկոս վճարելով։ Այս միտքը մեծ համակրութիւն գտաւ գիւղացիների մէջ, և նոյն նահանգի 314 գիւղական հասարակութիւններից 271-ը ներկայումս ունին գիւղատնտեսական դրամադուխներ և հիմնել են 405 ցորենի շտեմարաններ։ Մինչև սոյն թւի յունւարի 1-ը այդ շտեմարաններում կար 177,390 պուդ աշնանացան և 29,592 պուդ Լլ գարնանացան ցորեն. բացի սրանից կազմակերպւած է գիւղատնտեսական դրամադուխ, որ հասնում է 972,754 ռ. 5 կոպէկի։

Այդ շտեմարանների աշակերտի չափով թիւնն արդէն ապացոյց է, թէ որքան օգտակար են հասարակութեան այդ տեսակ հիմնարկութիւնները և թէ որքան մեծ ապագայ է սպասուում այդ գործից։ Խորհուրդ կը տալինք մեր գիւղական հասարակութիւններին առիթը ձեռքից բաց չըթողնել և ամեն կերպ աշխատել այդ տեսակ հիմնարկութիւնների թիւը բազմացնել, մանաւանդ որ դրանց օգուտները իրանք են վայելելու։

ԴԱՆՏԷ ԵՒ ԲԷՆԹՐԻՉԷ

(Պատկերի ստիպով)

Ո՛վ չի լսել կամ կարգացել Իսալացի մեծ բանաստեղծ Դանտէի եւ գեղեցկուհի Բեաթրիչէի սիրոյ մասին, որը շարունակուում էր եւ զկնի մահու։ Ներկայ պատկերը ներկայացնում է նրանց չնաշխարհիկ սերը, որի մասին մօտաւորապէս գաղափար կազմելու համար աւելորդ չի լինել մի քանի խօսքով յիշել նրանց պատմութիւնը։

Առաջին անգամ երիտասարդ Դանտէն հանդիպեց մասալ Բեաթրիչէին եւ առաջին անգամն էլ սիրահարւեց նրա վրայ։ Գեղեցկութեան բոլոր

հրաշալիքներով անուր, զարգանում էր փոքրիկ Բեաթրիչէն, իսկ Դանտէի սիրքը բաբախում էր գեղեցկուհու բովիլ քեւերի հովանու տակ։ Չընայած որ Դանտէն այնքան էր սիրում գեղեցիկ Բեաթրիչէին, որքան որ աշխարհում դեռ ոչ ոք չէր սիրած մեկի, բայց նրա անյաղ սիրոյ ծարաւը յագեցնում էր միայն նրանով, որ Բեաթրիչէին հանգիպելիս՝ արժանանում էր նրա ողջոյնին։ Այդպէս էր Դանտէն սիրում Բեաթրիչէին եւ այն ժամանակ, երբ նա ամուսնացաւ ուրիշի հետ։ Երբ Դանտէն ցանկանար, ինքը կարող էր ամուսնանալ նրա հետ, բայց նա գեղեցկուհուն ձեռք բերելու ցանկութիւնից հեռու լինելով, այդ փայլը չարաւ, նրա սերը վեր էր մարմնական սիրուց։ Նա մեծցնում էր եւ նրա առաջ լուռ էին ժամանակաւոր կրէրը։ Դանտէն պաշտում էր Բեաթրիչէի մէջ գեղեցկութեան անմեղ իդէալը։

Վախճանեց գեղեցկուհի Բեաթրիչէն. սեւ սուգ պատեց Դանտէի սիրքը։ Նրա շիրիմի մօտ նստած՝ նա ողբում էր շարունակ, բայց ոչ մի մխիթարութիւն չէր գտնում։ Յուսահատութեան անդնդի ծայրին հասած՝ նա աղի արցունք էր քափում, երբ նրան երեւաց Իսալիայի հին բանաստեղծ Հոբաքիոյի սուէրը եւ կորցրած Բեաթրիչէին նորից տեսնելու յոյս ներշնչեց։ Դանտէն գրչի հրաքափ հարւածներով մերթ դժոխի, մերթ դրախի դուներն էր բալիսում եւ Բեաթրիչէի սիրոյ քեւերով սուտոնում՝ քափանցում էր ամենուրեք։ Ահա մեր առաջ նա դժոխից դրախս քափանցելով, հանդիպում է իր նազելի յաւերժաբար Բեաթրիչէին։ Նա գալիս է գեփիւռ հագած, անմեղ ու քափանցիկ, գոգը լի դրախսի ծաղիկներով։ Նրա ներկայութիւնից դրախսը բուռնում է։ Դանտէն ձեր է արդէն, ցամաքած, կնճռոտած դեմքով։ Բայց նրա քառամած երկրային կեղեւի տակ դեռ թոթոռում է յաւերժական սերը եւ նա ձեռքերը սեղմած կրճիք՝ աստուծային երկիւղածութեամբ դիտում է իր յաւերժահարսին։

Այդ վեհ սիրոյ հետեւանք Դանտէի մեծ բանաստեղծի անուր ժառանգելի եղաւ. իբրեւ երկրային անցաւոր կեղեկներ՝ Դանտէն եւ իր գեղեցկուհի Բեաթրիչէն անյայտացան դարերի հետ, բայց նրանց սերը յաւերժացաւ։ Նա ապրում է եւ դեռ կապրի Դանտէի աշխարհահռչակ գեղարուեստական գրւածքի՝ Աստուծային Կառնկերութեան կամ Կորցրած Դրախսի մէջ։